

№ 44 (493)
Лістапад 2013 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

www.bfk.by

У нумары:

- ☞ **Спадчына ў небяспецы:
відавочная шкода помнікам
гісторыі –** стар. 2
- ☞ **Вяртанне імя: Станіслаў
з роду Рэйтанаў –** стар. 4
- ☞ **Сыны зямлі беларускай:
В. Гадлеўскі, І. Пікман
і П. Дурчын –** стар. 5 і 6

Юбілей

На Койданаўскіх чытаннях

У пачатку лістапада ў Дзяржынскай раённай бібліятэцы прайшлі міжнародныя Койданаўскія чытанні, прысвечаныя 210-годдзю з дня нараджэння этнографа, пісьменніка і перакладчыка Адольфа Янушкевіча (нарадзіўся 9 чэрвеня 1803 года ў сям'і Міхала і Тэклі Янушкевічаў).

У межах чытанняў адбыўся шэраг мерапрыемстваў: госці і ўдзельнікі наведалі Нясвіж (дзе нарадзіўся А. Янушкевіч), аддалі даніну павагі творцу на сямейных могілках ў вёсцы Дзягільна, дзе пахаваны ён сам і яго блізкія родзічы. На імправізаваным мітынгу выступілі Пасол Рэспублікі Казахстан Ергалі Булегенаў, старшыня Дзяржынскага райвыканкама Мікалай Арцюшкевіч, дэпутат Палаты прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь Уладзіслаў Цыдзік, намеснік старшыні Мінскага аблвыканкама Аляксандр Юшкевіч. Быў адкрыты манумент, прысвечаны земляку, створаны Валяр'янам Янушкевічам. Пасля ўскладання кветак удзельнікі наведалі старажытны будынак, дзе жыла знакамітая сям'я.

На Койданаўскіх чытаннях выступілі Адам Мальдзіс з дакладам «Вязень свабоды», які заклікаў казахскіх сяброў стварыць Фонд Янушкевіча; Мікола Крывальцэвіч распавёў аб праведзеных ім раскопках у 2006–2007 гг. на могілках каля вёскі Дзягільна; Вольга Гарбачова паведаміла пра маёнтак і яго ўладальнікаў у 1821–1831 гг. Запомніліся цікавыя даклады дырэктара і галоўнага рэдактара Дырэкцыі замежнага вясчання Беларускага радыё («Беларусь») Навума Гальпяровіча і гісторыка Анатоля Валахановіча. Пра сваё стаўленне да творчасці А. Янушкевіча распавёў казахскі пісьменнік Амар Хакім, а мясцовая паэтэса Рэгіна Рэўтовіч прачытала верш, прысвечаны юбіляру.

Прыемна і цікава было слухаць даклады вучняў 8–10 класаў Надзеі Пікула, Дзіяны Васільевай, Таццяны Рыпалавай, Аліны Шакаль, краязнаўчай працай якіх кіруе Віктар Уранаў.

Аляксей ШАЛАХОЎСКІ,
гісторык, журналіст

Працы разбярэ Апалянара Пупко ў Івянецкім музеі традыцыйнай культуры

Артыкул пра народнага майстра чытайце на стар. 3

На тым тыдні...

✓ **18 лістапада** ў Дзяржаўным літаратурным музеі Янкі Купалы сумесна з Пасольствам Славацкай Рэспублікі ў Рэспубліцы Беларусь адбыўся **культурна-адукацыйны праект «Беларусь – Славакія. Дыялог культур»**, у межах якога прадставілі верш Янкі Купалы «Мая малітва» ў перакладзе на славацкую мову Мар'яна Сэрваткі, Надзвычайнага і Паўнамоцнага Пасла Славацкай Рэспублікі ў Рэспубліцы Беларусь у 2008–2013 гг.

У мерапрыемстве прынялі ўдзел прадстаўнікі творчай інтэлігенцыі, дыпламатычных місіяў, даследчыкі творчасці Янкі Купалы і беларуска-славацкіх культурных сувязяў.

✓ **20 лістапада** ў Цэнтральнай навуковай бібліятэцы імя Якуба Коласа Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі ў рамках праекта «Апякункі паэтычных нябёсаў» прайшла **вечарына «А ўсё таму, што родам з лістападу...»**, прысвечаная 65-годдзю вядомай беларускай паэтэсы Яўгеніі Янішчыц. Арганізатарамі мерапрыемства выступілі Дзяржаўны музей гісторыі беларускай літаратуры і ЦНБ НАН Беларусі.

«Непрыручанай птушкай» Палесса засталася яна ў свядомасці многіх. Я. Янішчыц жыла заўсёды на мяжы двух светаў: рэальнага і ўяўнага. Талент «Палескай ластаўкі» сягаў высока ў неба, у той час як душа была злучаная з зямлёю, сваім краем, з роднымі мясцінамі.

У праграме мерапрыемства былі выступы родных, сяброў, аднакурснікаў, калегаў, добрых знаёмых пісьменніцы. Яе творы прагучалі ў выкананні заслужанай артысткі Беларусі, адной з вядучых актрысаў Тэатра юнага глядача Ларысы Горцавай, песні на словы Я. Янішчыц выканала лаўрэат між-

народнага конкурсу імя Г. Герман Надзея Бронская.

✓ **21 лістапада** ў Мінскай гарадской ратушы адбылося адкрыццё **выстаўкі жывапісу і графікі «Мастак. Рэаліст. Рамантык»** заслужанага работніка культуры Беларусі Аляксандра Казлоўскага, прысвечанай 90-годдзю з дня яго нараджэння.

На выстаўцы прадстаўлена каля 30 працаў з прыватных калекцыяў: жывапісныя палотны і графічныя малюнкі, створаныя ў перыяд з сярэдзіны XX – да пачатку XXI стагоддзя.

✓ **21 лістапада** Дзяржаўны літаратурна-мемарыяльны музей Якуба Коласа запрасіў аматараў беларускай літаратуры на **прэзентацыю новай кнігі Людмілы Рублеўскай «Рифма ценою в жизнь»**.

Л. Рублеўская – шматгранная таленавітая асоба: пісьменніца, крытык, журналіст, культурны аглядальнік газеты «СБ – Беларусь сегодня», кіруе суполкай маладых творцаў «Літаратурнае прадмесце». Літаратурную дзейнасць яна абрала ў выніку ваганняў паміж двума захапленнямі: уласна літаратурай і маляваннем. Пазней паступова перайшла да драматычных паэмаў на гістарычную тэматыку, а затым і да прозы. Л. Рублеўская малюе яркія вобразы беларускай гісторыі Х–XX стагоддзяў.

У сваёй новай кнізе-эсэ па гісторыі беларускай літаратуры пісьменніца жыва і зямальна распавядае пра тых, хто ствараў нашу літаратуру, і пра тых, хто не ўваходзіць у школьную праграму; хто проста падарваў нам прыгожую легенду, як Леся Українка і Сяргей Мяржынскі; хто даследаваў духоўную спадчыну беларускага народа, як Каятан Касовіч, Аляксандр Сержпутоўскі і Зарыян Даленга-Хадакоўскі (Адам Чарноцкі).

Спадчына ў небяспецы

Не застанецца і руінаў

Колькі было зваротаў у пракурорскія органы, у органы ўнутраных справаў аб прыцягненні да адказнасці асобаў, вінаватых у руйнаванні ці пашкоджанні помнікаў, у прыняцці рашэнняў, якія супярэчаць нормам заканадаўства аб ахове гісторыка-культурнай спадчыны, і таму такія рашэнні прыводзяць да нанясення відавочнай шкоды помнікам гісторыі і культуры. Сапраўды, цяжка звароты такія падлічыць! А вынік?.. Гісторыка-культурныя каштоўнасці знікаюць, а вінаватых няма. Праваахоўныя органы ну проста ніяк не жадаюць бачыць у знішчэнні нашай спадчыны складу злачынства.

Рэгулярна праводзяцца праверкі сферы аховы спадчыны, то з боку пракурорскіх органаў, то з боку Камітэта дзяржаўнага кантролю, вынікам якіх з'яўляецца справаздача ў прэсе пра адсутнасць там-сям ахоўных шыльдаў ці аб'яваў аб складзе ўліковай дакументацыі. Пальцам па выніках праверак пагразілі, усе зрабілі выгляд, што спалохаліся, а справа з месца не кранаецца. Ніхто не нясе сур'ёзнай адказнасці, а безадказнасць, як вядома, спараджае чарговае злачынства.

Па прыклад хадзіць не трэба. Мядзельскі раён, вёска Шэметава, былая сядзіба Шэметаўшчызна. Тое, што засталася ад сядзібы, мае статус гісторыка-культурнай каштоўнасці і ахоўваецца законам. Была вялікая стайня, з чырвонай цэгла, стаяла, нікога не чапала. А вось прыезджаю ў Шэметава – ад стайні толькі фрагмент тарцовай сцяны застаўся ды абломкі канструкцыяў страхі. Руінаў нават

няма. Цэгла ўся кудысьці «па-гаспадарску» забраная.

Чаму так? Я не хачу разважаць пра нейкі там гіпатэтычны культурны ды адукацыйны ўзровень нашых чыноўнікаў і гаспадарнікаў, ды і проста грамадзянаў. Пра гэты ўзровень можна паразважаць у выпадку, калі бульдозерам праехалі па аб'екце, які не мае ахоўнага статусу і які юрыдычна з'яўляецца проста нейкай спарудай. Тут жа – афіцыйны помнік, тут жа – табу.

Ды проста, колькі ні існуе незалежная Беларусь, знішчальнікі помнікаў адчуваюць сябе прывольна. Столькі прыкладаў ужо ёсць: руйнуй налева, руйнуй направа – і як з гусі вада. Сапраўды, татальная безадказнасць спараджае злачынства. А можа нават дакладней сказаць: пазіцыя праваахоўных органаў, якія яскрава пакуль дэманструюць адсутнасць жадання прыцягнуць да адказнасці за знішчэнне гісторыка-культурнай спадчыны, спараджае злачынства?

Не надта верыцца ў верхавенства закону, але факт знішчэння помніка адбыўся, і гэты факт мы, як грамадзяне, не можам не заўважыць. Таму падрыхтаваныя чарговыя звароты, як у праваахоўныя органы, так і ў выканаўчыя органы ўлады аб прыцягненні вінаватых да адказнасці. Паглядзім, што яны скажуць. Адказ будзе адбіткам нашага часу, па якім можна рабіць пэўныя высновы.

Антон
АСТАПОВІЧ

Было...

... і цяпер

Чароўная параф'янаўская Атлантыда

Пастаянныя чытачы нашай газеты добра ведаюць гэты праект маладых мастакоў – пленэр «У пошуках Атлантыды». Сёлета ён ладзіўся дзевяты раз, мастакі наведалі мястэчка Параф'янава Докшыцкага раёна. Імпрэза сабрала 23 мастакі з 10-і гарадоў Беларусі. Аглядаючы ўсю гісторыю пленэраў, хочацца адзначыць узбагачэнне яго новымі імёнамі і няўхільны рост якасці мастацкіх твораў.

Маляўнічыя краявіды, партрэты мясцовых жыхароў, урачыста-строгія выя-

вы храмаў і цэлыя россыпы колераў, сонечныя дні лета і анёлы, якія лунаюць над хатай. Усё гэта можна ўбачыць на выстаўцы, што адкрылася 14 лістапада ў мінскай галерэі «Вільнюс». Другі раз, пасля 2009 года, выстаўка па выніках пленэру «У пошуках Атлантыды» прыязджае ў гэтую выставачную залу. Мінным разам наведнікі мелі магчымасць пазнаёміцца з мастацтвам Опса ў Браслаўскім раёне.

На выстаўцы можна ўбачыць мастацкія творы, выкананыя ў розных тэхніках і стылях: ад рэалізму да авангарду, імпрэсіяністычныя і стылізаваныя выявы. Наведнікі сустрэнуцца з творамі такіх вядомых мінскіх мастакоў, як Васіль Пешкун і Ганна Сілівончык, з працамі іх 11-гадовай дачкі Машы, якая ўжо палову свайго жыцця разам з бацькамі наведвае пленэр. Не менш вядомыя мастакі з Віцебшчыны, Міншчыны і Гомельшчыны: Святлана Баранкоўская, Юрый Платонаў, Людміла Аляксандрава, Валерыя Белы, Юлія Гайдукова, Алена Гушчонак, Інга Карашкевіч, Андрэй Міхайлаў, Вольга Якубоўская ды іншыя. А сюжэты новых твораў – яны ўзятыя з іх

колькідзённага побыту ў Параф'янаве, з вандровак у суседнія паселішчы. На графічных працах Наталлі Белавокай захаваліся выявы касцёлаў у Параф'янаве і Будславе, Кацярына Мяснікова замалёвала ўязную браму ў былым маёнтку Дамейкаў у Сітцах, алейны твор Сяргея Рабцэвіча прысвечаны старому параф'янаўскаму яблыневаму саду, партрэт мясцовай жыхаркі бабы Мані стварыла Інга Карашкевіч, Ганна Сілівончык захавала для будучыні тамтэйшых анёлаў і гусей. Самая маладая мастачка – Маша – таленавіта перамалёвала абраз Маці Божай.

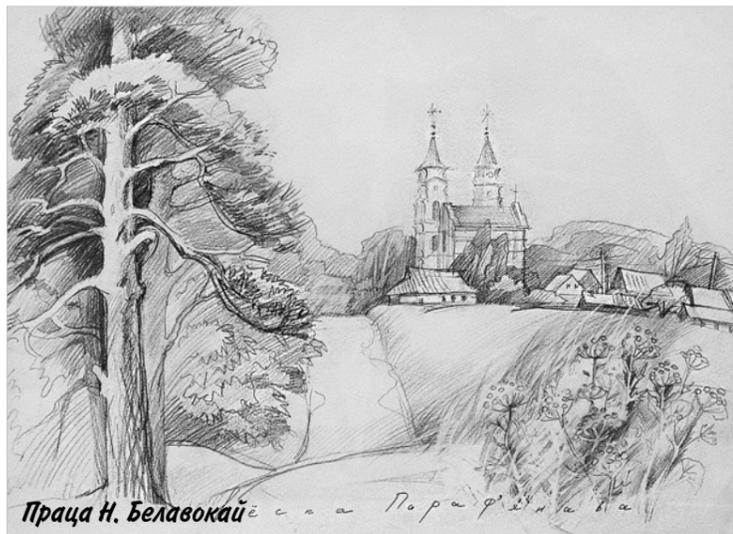
Стваральнікі экспазіцыі цвёрда ўпэўненыя, што кожны наведнік, кожны глядач знойдзе для сябе свой твор, які будзе яму да душы.

Выстаўка ў галерэі «Вільнюс» (вул. Каліноўскага 55, бібліятэка № 18) працуе да 16 снежня, таму ўсе зацікаўленыя змогуць пабачыць яшчэ адну Атлантыду, адкрытую з беларускіх глыбінак, – старажытнае Параф'янава (або інакш – Парфенава) на дарозе між Будславам і Докшыцамі.

Абраз Маці Божай перамалёвала
М. Пешкун

Кацярына
ЦАРАНОК

Праца Н. Белавокай

І жыве Беларусь на чужыне!

29 кастрычніка адзначыла сваё 90-годдзе спадарыня Вольга Грыцук. Яна больш як паўвека жыве ў канадскім горадзе Кінгстан. А нарадзілася каля старажытнага беларускага горада Дзісна (і я нарадзіўся недалёка ад Дзісны ў 1942 годзе). Вольга, дачка Васіля Дуброўскага, назаўсёды пакінула руіны згарэлага ад бамбёжак дома ў 1944 годзе. Праз 60 гадоў пасля тых падзеяў пачалася нашая перапіска і прадаўжаецца да гэтага часу. Лагоднай, чулай, зычлівай суайчынніцы прысвячаў я вершы, дбаю, каб і на яе радзіме захаваліся добрыя згадкі пра зямлячку. Мы аднадумцы ў галоўным – у любові і павазе да свайго айчыннага мацерыка.

Невымерны патрыятызм Вольгі – гэтай прыўкраснай галінкі на радаводным дрэве Дуброўскіх – натхняе чытача яе кнігі «Мы стваралі сваю Беларусь (Жыццё і дзейнасць Аляксея Грыцука)». Гэты зборнік выдадзены ў Мінску ў 2007 годзе. Такім чынам была ўзноўленая памяць аб адным з лідараў пасляваеннай эміграцыі ў Канадзе Аляксею-Алесею Грыцуку (1910–1976) – тале-

навітым і мужным сыне беларускага народа, які пакінуў у памяці сучаснікаў, які пісала ў артыкуле «Ад укладальніцы» пісьменніца Вольга Іпатава, моцны духоўны імпульс.

Сваім уступным словам «Дзякуючы ім жыла Беларусь на чужыне» далучылася да гэтага выдання і Івонка Сурвіла, старшыня рады БНР.

Чытачы кнігі пазнаёміліся з багатай творчай спадчы-

най А. Грыцука – мужа спадарыні Вольгі. А В. Іпатава правяла літаратурную апрацоўку і творчых набыткаў самой Вольгі Васільеўны – пра Паўліну Мядзёлку, уладуку Мікалая з Таронта...

Чытаю радкі маёй зямлячкі з аповеда «Маё жыццё да сустрэчы з Алесем»: «Мая радзіма – Дзісеншчына. І да сюль, як заплюшчу вочы, бачу свой родны дом, над якім узыходзіць сонейка, росныя ранкі, прыгожую беларускую прыроду. Усё гэта застаецца з чалавекам навечна, і я не магу зразумець тых, хто лёгка забываецца на сваю зямлю, сваю родную мову, на ўсё тое, што робіць чалавека чалавекам».

В. Грыцук, натхнёная сваім мужам, стала актыўнай дзяячкай беларускага руху. У 1965 годзе яна была адной з арганізатараў Згуртавання беларускіх жанчынаў Канады. У 1975-м абраная старшынёй ЗБЖ і ўзначальвала

В. Грыцук

Згуртаванне да 1993 года. Узгадваю, як я быў расчулены кароткім аповедам спадарыні Вольгі пра дзяўчынку Лену, якая была «...жывой кветчакі з роднай Беларусі». І не толькі Лену ратавала ад чарнобыльскіх хваробаў В. Грыцук і салідарныя з ёю жанчыны Канады.

І зноў невялікая цытата з названай кнігі В. Грыцук:

«Тут, у Канадзе, мы адбудавалі сваю Беларусь, мы стварылі яе наўзамен той, якую страцілі і аб якой заўсёды марылі. Як маглі, стараліся працаваць дзеля яе...».

Пісьмы з Беларусі В. Грыцук на маю паэтычную Беларусь, у прыдзвінскае незабытае юнацтва станаўліся цытатамі ў маіх вершах. І за гэта пасылаю вялікую падзяку ў Канаду.

Сёлета спадарыня Вольга ўжо адзначыла адну незабытую падзею – 55-годдзе яе шлюбу з Аляксеем-Алесем, якому яна аддала ўсю сваю любоў і ласку. А юбілей поўны жыцця канадскай беларускі-крывічанкі – лагодная магчымасць падзякаваць ёй за велічнасць духу, ахвярнасць, узбагачэнне меданоснага нацыянальнага вуля, перадаць «гаспадыні, сьлічнай пані» пажаданне з нашай прыдзвінскай велічальнай песні: «У тваім дамку – як у райку! Няхай так будзе!».

Сяргей
ПАЊІЗЬНІК

12 лістапада адбылося ўшанаванне памяці сьлыннага разьбяра па дрэве Апалінара Пупко. Удзельнікі імпрэзы сустрэліся ў Івянецкім музеі традыцыйнай культуры, дзе азнаёміліся з экспазіцыяй твораў майстра, а таксама з жывапіснымі працамі яго прапраўнучкі Ксеніі Высоцкай, студэнткі Познанскай акадэміі мастацтваў.

Потым прысутныя наведалі сядзібу-музей Пупкаў, усклалі кветкі і запалілі памінальныя свечкі на магільні майстра.

На заключнай навукова-практычнай канферэнцыі, якая адбылася ў месцачкавай бібліятэцы, абмеркавалі ролю майстра ў развіцці нацыянальнай культуры, падзяліліся ўспамінамі аб творцы.

О, як прыемна ўспамінаць пра чалавека, які быў для цябе не толькі бясспрэчным аўтарытэтам у творчасці, але і блізім па духу сябрам, хаця ўзроставае мяжа сягала да шасцідзесяці сонцазваротаў. У ягонай майстэрні, напоўненай цёплым водарам дрэва, мы маглі бясконца весці гамонку, атрымліваючы асалоду ад узаемаразумення ў пытаннях гісторыі, літаратуры, культуры. Нас яднала ідэя Адраджэння Бацькаўшчыны пасля доўгага літаргчнага сну пад гіпнозам савецкай ідэалогіі – ужо мігцелі 1970-я. Адбылася першая персанальная выстаўка Майстра ў Мінску, якая прынесла заслужаную вядомасць аўтару на Радзіме.

Творчая спадчына Апалінара Фларыянавіча (12.11.1893 – 18.04.1984) ужо належыць гісторыі і з'яўляецца неацэнным пластам духоўнай і матэрыяльнай культуры нацыі. Івянецкая зямля дала Беларусі выбітнага творцу – носбіта найкаштоўнейшых, глыбінных традыцыйнага народнага разьбярства, самабытнага мастака-жывапісца, адмысловага графіка. Будучы прадстаўніком Рэнесансу беларускай культуры пачатку ХХ стагоддзя, ён

Цёплы водар дрэва

Да 120-годдзя з дня нараджэння Апалінара ПУПКО

Аўтанартрэт
(50-я гг. ХХ ст.)

усёй сваёй творчасцю аддана служыў ідэі беларушчыны, таму яго працы знаходзяць жывы водгалас у сучасным працэсе развіцця народнага мастацтва.

Ён паходзіў з вядомага роду Пупкаў, які славіўся сваімі патомнымі майстрамі-мулярамі, ганчарамі, разьбярамі, чырвонадрэўшчыкамі. З малаком маці ўвабраў у сябе дух таго творчага асяроддзя, што быў уласцівы Івянцу як найбуйнейшаму цэнтру народнага мастацтва, росквіт якога прыпадае на дзіцячыя і юнацкія гады Апалінара. Усё яго доўгае і плённае жыццё прайшло ў мястэчку, за выключэннем двухгадовай вучобы ў прыватнай гімназіі ў Мінску ды нешматлікіх вандровак у Вільню разам з братам Вацлавам, які друкаваў свае допісы ў «Нашай Ніве» пад псеўданімам «Хвэлька з Івенца».

Прафесійнай мастацкай адукацыі Апалінар не атрымаў, але дадзены Богам талент патрабаваў самавыяўлення праз мастацкія вобразы. З дзяцінства (і з вялікай асалядай) ён піша эцюды родных краявідаў акварэллю, лепіць з гліны, рэжа па дрэве, робіць малюнкi каляровымі алоўкамі.

Пасля заканчэння Івянецкага чатырохкласнага вучылішча яму давялося паспытаць хлеба з працы рахункавода. Затым выкладаў маляванне ў школе, кіраваў мастацкім гуртком пры ДOME піянераў.

Бяцькоўская хата была для яго акадэміяй жыцця, тут сфармаваўся яго творчы і грамадзянскі светапогляд. Фасад хаты-музея ўпрыгожаны разьбянымі карыятыдамі і ліштвамі. Побач узвышлася манументальная брама: на слупах-вушаках рэльефныя выявы гусяра і жніі, над стрэшкай – аб'ёмная фігура арла з распасцёртымі крыламі, па цэнтры сіметрыч-

ных створах – дэкаратыўныя галовы ільвоў.

Уваход у веранду аздоблены рэльефамі сейбіта і месцачкавай мадонны з немаўлём на руках. Шыбы размаляваныя дэкаратыўнымі расліннымі букетамі пад вітраж. У самой верандзе ўсё было застаўленае скульптурамі і ўпрыгожанае жывапіснымі пейзажамі.

Сенцы-гасцёўня нагадвалі фонды музея, дзе можна было сустрэць культуравую ўніяцкую скульптуру XVIII стагоддзя.

Сцены і столь залы ўпрыгожаныя роспісамі на гістарычную і міфалагічную тэматыку. Арганічна ў інтэр'ер упісаліся каміны, выштукаваныя з рэльефнай кафлі XIX стагоддзя, і разьбяныя творы Апалінара.

Працы майстра захоўваюцца ў музеях Мінска, Раўбічаў, Маладзечна і прыватных зборах. А ў Івянецкім музеі традыцыйнай культуры адведзена асобная зала пад экспазіцыю твораў А. Пупко.

Дзякуючы намаганням дачкі, якая вярнулася ў Івянец, на сядзібе ствараецца прыцягальны музей для наведнікаў.

Алея
РАМАНОЎСКИ,
м. Івянец Валожынскага раёна

Дом майстра

Паважаная рэдакцыя!

Дасылаю вам кароткі нарыс жыцця і творчасці амаль невядомага прадстаўніка старажытнага літвінскага (беларускага) роду Рэйтанаў – Станіслава, які быў пляменнікам нашага нацыянальнага героя Тадэвуша Рэйтана.

Займаючыся вывучэннем і папулярызацыяй ведаў аб гэтым родзе, я выпадкова даведаўся, што Станіслаў, апрэч «працы дзяржаўца», займаўся літаратурнай дзейнасцю. На гэты момант мне пашанцавала сабраць тры яго праявіны творы, хоць маюцца згадкі і пра вершаваныя.

Падрыхтаваны мною нарыс яшчэ сыры і патрабуе добрай рэдактарскай праўкі. Таму, калі вырашыце ўзяць яго для друку, праўце, калі ласка.

Наважуся прапанаваць шэраг такіх невялікіх артыкулаў, звязаных з гісторыяй роду Рэйтанаў, каб хваля, якую мы паднялі ў сакавіку гэтага года, не спынялася і ў 2014 годзе, імя Тадэвуша, увогуле прозвішча Рэйтанаў, працягвала гучаць і замацоўвацца ў свядомасці.

А яшчэ мы спрабуем ратаваць ад знішчэння нерухомаму спадчыну Рэйтанаў у Грушаўцы, Ляхавічах, Усаве...

І ён — Рэйтан

Імя Станіслава Рэйтана пакуль яшчэ мала вядомае не толькі шырокай грамадскасці, але і літаратурнаму асяродку. Цяжка патлумачыць адсутнасць згадак пра яго ў апошніх фундаментальных працах па беларускай літаратуры ХХ стагоддзя, якія сабралі пад адной вокладкай дзясяткі імёнаў. Паспрабуем трошкі падштурхнуць працэс вяртання яшчэ аднаго пісьменніка на літаратурную Бацькаўшчыну.

Станіслава Карла Рэйтана ахрысцілі 29 студзеня 1781 года ў касцёле. Яго бацькамі былі Міхал Ксаверы, брат знакамітага Тадэвуша, і Ганпата з Багдановічаў. Апроч Станіслава маюцца звесткі пра іншых дзяцей Міхала – Казіміра, Тадэвуша Маўрыцыя, Дамініка і Ганну (якая таксама пакінула па сабе літаратурную спадчыну). Усе дзеці Міхала

зрабілі «свой лёс», займаючыся або дзяржаўнымі, або вайсковымі, або асветніцкімі справамі.

Вучыўся Станіслаў, як можна меркаваць па ўскосных дадзеных, спачатку ў Нясвіжы, а потым ў віленскіх піяраў. Працяглы час служыў у войску, дасягнуўшы чыноў капітана ў войску Каралеўства Польскага (войска ВКЛ, у сувязі з канчатковым захопам нашых земляў Расійскай Імперыяй перастала існаваць) і паручніка кірасірскага баявога палка ў войску расійскім.

У 1832 годзе выйшаў у адстаўку, ажаніўся з Саламеяй з Рэйтанаў. Відаць, тады ён пачаў займацца літаратурнай дзейнасцю, як і яго сястра Ганна.

У 1840-м абраны на пасаду слуцкага павятовага маршалка, якую займаў працяглы час.

У 1845 годзе ў віленскім часопісе «Athenaeum», які рэдагаваў Юзаф Крашэўскі, быў надрукаваны першы вядомы буйны твор С. Рэйтана – «Pamiętność Pana Ambrożego Wejły», што стаў спецаблівым палемічным адказам далёкаму сваяку Рэйтанаў – Генрыку Жавускаму. Дарэчы, у свой час Жавускі нават даводзіў праз прэсу сваё аўтарства знакамітых «Гавэнд Сапліцы», пішучы, што дэлегант Рэйтан гэтага напісаць не мог. Відавочна, ад таго часу паміж сваякамі пачалася варажнеча. Бо, выдаўшы першы твор, Станіслаў дачакаўся разгромнай рэцэнзіі на свае «Анекдоты пана Вэйлы», які Жавускі надрукаваў у «Тыгодніку Пецябургскім».

Вось тады Станіслаў і адказаў кінжальнай літаратурнай атакай праз «Athenaeum». У асноўным гаворка ішла пра асобу Карала Станіслава Радзівіла Пана Каханку. Жавускі, кроўны сваяк Радзівілаў, быў зацікаўлены ў тым, каб гэтая асоба паўстала перад чытачом, поўнай дабрадзейнасці. Рэйтан, які быў старэйшы за Жавускага, а да таго сына Міхала, які з дзіцячых гадоў уваходзіў у атачэнне Пана Каханку, можна меркаваць, быў больш дасведчаны пра сапраўднае аблічча Радзівіла, і не толькі гэтага прадстаўніка роду некаранаваных каралёў ВКЛ. Станіслаў пераканаўча давеўся, што пра памерлага на той час Радзівіла лепей было б маўчаць, чым казаць.

У 1854 годзе Станіслаў быў ганаровым куратарам Слуцкай гімназіі, адной з першых навучальных устаноў на тэрыторыі Беларусі. Верагодна, тады ён і напісаў другі свой буйны

твор – «Pan Marcin Kwies», які спачатку быў надрукаваны ў газетах, а трохі пазней асобнай кнігай. Твор быў сустрэты крытыкамі і грамадскасцю з цікавасцю, пра што сведчаць газетныя артыкулы таго часу.

У 1856-м Рэйтан друкуе ў «Dzienniku Literackim», які выходзіў у Львове, свой першы

мінуўшыны, бо С. Рэйтан, са старажытнага літвінскага роду, апісвае нашу Літву – ад Наваградка да Слуцка. Дзе сваё слова сведкі, прычым вельмі крытычнае і цікавае, на падзеі і асабы часоў XVIII–XIX стагоддзяў.

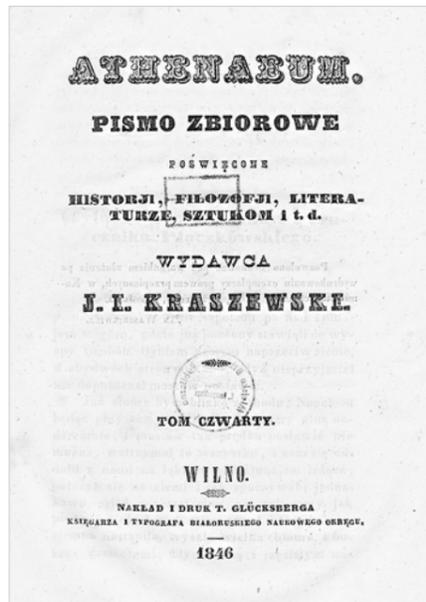
Свае творы Станіслаў Рэйтэн выдаваў пад псеўданімам Пан Вада. Вада з польскага – мана.

Варта заўважыць, што ва ўласных дакументах Рэйтаны заўсёды фігуруюць як Reytan, пра што сведчаць і іх подпісы пад паперамі.

Жыла гэтая беспатомная галіна роду Рэйтанаў, Станіслаў і Саламея, у маёнтку Усаве, што пад Капылём. У 1859 годзе яны фундуяць касцёл Пятра і Паўла ў Капылі (перароблены ў наш час на прыдарожную рэстарачню). Ад былога на гэтым месцы засталіся толькі капліца ў стылі класіцызму і прыгожы стаў.

Капліца ж паступова руйнуецца, стаў зарастае. Але не так складаюцца ўдыхаць жыццё ў тыя мясціны, хоць бы робячы экскурсіі для цікавых турыстаў (бо ад Капыля да Усавы пара кіламетраў), стварыўшы асобны стэнд у капыльскім і слуцкім музеях, звязаны з кароткай старонкай гісторыі роду Рэйтанаў на Капыльшчыне і Слуцшыне, і трохсотгадовым апавяданнем пра Рэйтанаў на Літве-Беларусі. Таму што не толькі Т. Рэйтан, наш нацыянальны герой, але і яго пляменнікі-літаратары Станіслаў і Ганна дастойныя нашай памяці.

Зміцер ЮРКЕВІЧ,
арт-сулолка
імя Тадэвуша Рэйтана

Тытульны ліст «Athenaeum»

твор пад іншым назовам. А ўжо ў 1858 годзе, зноў у варшаўскай кнігарні Нейдынга, выходзіць кніга «Tak bulo u nas, powiesc z rekopismu J.M. Pana Wady. Ulozyl Stanislaw Reytan». Гэты твор выразна адрозніваецца па настраі ад папярэдняга. Калі «Марцын Квеч» часам прымушае чытача смяяцца, то наўрад ці тое можна сказаць пра «Як было ў нас...». Вельмі падобна, што гэта апавяданне з біяграфічнымі рысамі. Пра людскія характары, чалавечую зайздасць, глупства... І як і папярэдня творы – гэта няўмольныя сведкі нашай

твор пад іншым назовам. А ўжо ў 1858 годзе, зноў у варшаўскай кнігарні Нейдынга, выходзіць кніга «Tak bulo u nas, powiesc z rekopismu J.M. Pana Wady. Ulozyl Stanislaw Reytan». Гэты твор выразна адрозніваецца па настраі ад папярэдняга. Калі «Марцын Квеч» часам прымушае чытача смяяцца, то наўрад ці тое можна сказаць пра «Як было ў нас...». Вельмі падобна, што гэта апавяданне з біяграфічнымі рысамі. Пра людскія характары, чалавечую зайздасць, глупства... І як і папярэдня творы – гэта няўмольныя сведкі нашай

Разважанні

Мне па-буйному пашанцавала: добрыя людзі дапамаглі здабыць Праграму XV Міжнароднага з'езда славістаў, які ўпершыню праходзіў сёлета 20 – 27 жніўня ў Мінску. Прачытаў яе ўважліва, як сур'ёзную навуковую працу ці як карысны публіцыстычны твор. Шмат што прынесла сапраўдную радасць, але былі і сур'ёзныя расчараванні.

Пачну з прыемных уражанняў. Гэта найперш даклады на пленарным пасяджэнні па беларускай мове Эльжбеты Смуклавай (Польшча) і Арнольда Макміліна (Вялікабрытанія) адпаведна «Мова як прадмет і фактар інтэграцыі» і «Мова, гісторыя і прастора ў беларускай літаратуры». На вялікі жаль, мне не выпала шчасця быць удзельнікам ці госцем з'езда, але ад некаторых прысутных на ім чуў вельмі добрыя водгукі датычна згаданых дакладаў. І ў гэта я цалкам веру, бо названыя дакладчыкі даўно і плённа працуюць на ніве беларусазнаўства.

Меў вялікую ўпэўненасць, чытаючы праграму, абавязкова знайсці нямала беларускамоў-

ных дакладчыкаў з ліку рускіх і ўкраінскіх удзельнікаў з'езда (на дзіва, сярод апошніх было шмат рускамоўных). Як-ніяк належаць жа да славянскай супольнасці народаў, стагоддзі разам жылі ў адных і тых дзяржавах. Прачытаў праграму і знайшоў толькі сярод рускіх такога дакладчыка.

Ад расіян не пачулі беларускай мовы нават і тады, калі чытаўся даклад пад назвай «Лирика Максима Богдановича (к вопросу об особенностях формирования белорусской национальной литературы)» (А. Шешкен).

Затое моцна ўсцешыла, што на мове роднай маёй краіны выступілі: Woolhiser Gurt – «Новыя беларускамоўныя: металінгвістычны дыскурс, сацыяльная ідэнтычнасць і моўны ўзус»; Mardosa Jonas (Літва) – «Дэкаратыўныя вербы ў Заходняй Беларусі і Усходняй Літве ў другой палове ХХ – пачатку ХХІ стагоддзяў»; Элеанора Ласан (Літва) – «Інтэрнэт-дыскурсы як адлюстраванне рознакультурных сцэнарый мыслення (на матэрыяле рускіх, польскіх і некаторых неславянскіх інтэрнэт-сайтаў)»; Таццяна Скрацова (Расія) – «Перса-

ніфікацыя мовы як характэрная рыса сучаснага славянскага публіцыстычнага дыскурсу»; Алена Бразаўскене (Літва) – «Акадэмічны дыскурс і славянскі кантэкст: новыя тэндэнцыі». Як бачым, многаму могуць павучыцца і рускія, і ўкраінцы ў сваіх літоўскіх калег, як трэба паважліва ставіцца да беларускай мовы на яе гістарычнай зямлі.

З радасцю пачаў чытаць назву выступлення італьянскай удзельніцы форуму Ларысы Путзілевай, але другі сказ яе назвы астудзіў мяне. Называлася выступленне так: ««Не пакідайце мовы ж нашай беларускай, каб не ўмёрлі!» К вопросу о переводе поэтов Адраджэння на итальянский язык».

Лагічным было б выступіць на тытульнай мове краіны правядзення форуму яго польскім удзельнікам Міколу Хаўстовічу і Сяргею Кавалёву, бо тэма іх да-

кладаў непасрэдна датычыла Беларусі: «Становление белорусского литературного поля в XIX в. как процесс «эмансипации». Проблема автономизации в контексте типологии «малых литератур» і «Полилингвизм и полиэтничность как признаки «малых литератур» (на примере исторического развития белорусской литературы)».

Не знаходжу апраўдання значнай колькасці рускамоўных дакладаў, прачытаных на з'ездзе славістаў удзельнікамі ад Рэспублікі Беларусь. Можа, і памыляюся, але ў гэтым бачу нават іх непавагу да зямлі пражывання. На яе тытульнай мове павінны былі б чытацца і даклады нашымі небеларусамі па нацыянальнасці, а таксама і ў тым выпадку, калі яны (даклады) прысвячаліся небеларускай праблематыцы. Каб не трапіць пад крытыку нацыянальных патрыётаў, блізкія

Наш календар

«Ці ксёндз можа быць дэмакратам?»

З такою назвай у газеце «Крыніца» за 1921 год выйшаў артыкул беларускага грамадскага дзеяча і хрысціянскага асветніка Вінцэнта Гадлеўскага. Адказ аўтара быў адначасна і абавязаны быць дэмакратам, гэта значыць выступаць у абарону справядлівасці і правоў тых слаёў насельніцтва, «якія найбольш працуюць і найбольш былі дагэтуль пакрыўджаныя сучасным паўсюдным парадкам». Паводле перакананняў святара гэтага вымагае простая справядлівасць, дабро рэлігіі і касцёла. Ад пачатку сваёй палітычнай дзейнасці В. Гадлеўскі паслядоўна выступае за адзінства каталіцкіх і праваслаўных беларусаў, згоду паміж імі ў справе веры і захавання нацыянальных каштоўнасцяў, а ў перспектыве прапанову царкоўную унію ў Беларусі. Гісторыя не дала шанцу спраўдзіцца смелым марам святара. Дагэтуль ахутаныя тайнай прычыны яго гвалтоўнай смерці, ягоная роля ў падпольным антынацысцкім супраціўленні. Даць адказы на гэтыя пытанні рыхтуюцца гісторыкі Андрэй Вашкевіч і Алесь Пашкевіч. Іх праанансаваная кніга, у якую ўвойдуць публіцыстычныя творы і разгорнутая біяграфія В. Гадлеўскага, аб'ячае стаць сапраўднай сенсацыяй. «Краязнаўчая газета» ў сваю чаргу прапануе ўзгадаць няпростое жыццё ксяндза.

В. Гадлеўскі нарадзіўся 16 лістапада 1888 года ў мястэчку Поразава Ваўкавыскага

В. Гадлеўскі

павета (цяпер Свіслацкі раён). Атрымаў адукацыю ў Віленскай каталіцкай духоўнай семінарыі, а затым у Пецябургскай каталіцкай духоўнай акадэміі. Менавіта ў гэты час у духоўных установах з'яўляюцца дзясяткі маладых хлопцаў, зангажваных у нацыянальны рух, — пакаленне беларускіх сялянскіх дзяцей. Яны і далі пачатак магутнай хрысціянска-дэмакратычнай плыні. У 1922 годзе з 40 актывістаў, якія склалі Беларускае выбарчы камітэт, што гуртаваў беларусаў на выбарах у польскі сейм, было 9 ксяндзоў. Амаль палова выдадзеных у міжваеннай Польшчы беларускіх кніжак паходзіла з друкарні імя Францішка Скарыны, якую трымалі хадэкі.

В. Гадлеўскі разам з Адамам Станкевічам быў адным з заснавальнікаў і тэарэтыкаў Беларускай хрысціянскай дэмакратыі, рэдагаваў газету гэтай партыі «Крыніца» (пазней «Беларуская крыніца»). Удзельнік Усебеларускага з'езда 1917 года, пасля абвешчэння БНР уваходзіць у склад яе Рады, працуе асобаўпаўнаважаным у камісіі па бежанскіх справах.

В. Гадлеўскаму не было наканавана стаць духоўным лідарам краіны, але ён атрымаў сваю паству ў вёсцы Жодзінка, якая разам з Віленшчынай адышла да Польшчы ў 1922 годзе. У мястэчку і цяпер помняць пра святара, які абараняў правы сялянаў, адбудаваў касцёл, дабіваўся лесу на адбудову для ахвяраў вайны ды пагарэльцаў. Надзвычайную прыхільнасць месцічаў можна патлумачыць і тым, што Гадлеўскі пачаў уводзіць беларускую мову ў службу. Неўзабаве на ягоныя казанні пачалі прыязджаць людзі з усіх ваколіцаў: «У нас цяпер народу поўны касцёл! Людзі валам валяць з суседніх парахвіяў: з Данюшаўскай, з Войстамскае, з Вішнеўскае, з Нестанішскае; ідуць аж з-пад Свіра (24 вярсты), каб паслухаць навуку ў роднай мове! Наш пробашч цешыцца і гаворыць: «У нас цяпер кожную нядзелю Вялікдзень!»» («Крыніца», № 30 за 1924 г.).

У мясцовай парафіі ён пра-

служыў пробашчам тры гады (1924–1927) ды быў пазбаўлены пасады і нават магчымасці вяртацца да сваёй паствы.

На Гадлеўскага павесілі артыкул — «антыдзяржаўная дзейнасць»: на той падставе, што ён заахвочваў моладзь спяваць беларускі гімн «Адведу мы спалі...». У турме правёў 16 месяцаў, дзе напісаў адзіны тады беларускі падручнік па гісторыі ранняга хрысціянства пад назваю «Гісторыя святая, або Біблейная Новага Закону».

Па выхадзе з турмы Гадлеўскі ўзначальвае Беларускае інстытут гаспадаркі і культуры і наступныя 8 гадоў займаецца асветай: ездзіць па вёсках, чытае лекцыі, умацоўвае гурткі, завязвае кантакты, падтрымлівае школы, у тым ліку

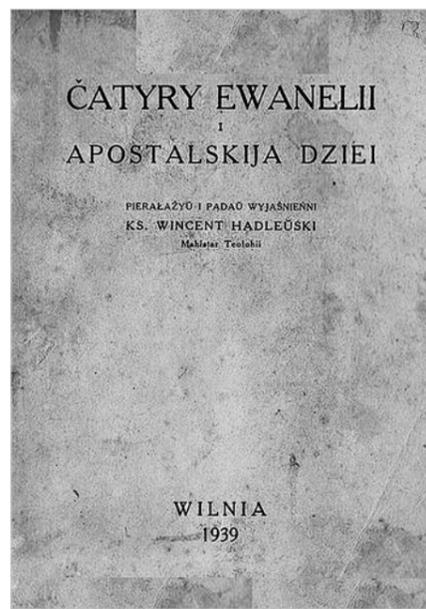
выйшаў з Беларускай хрысціянскай дэмакратыі, не пагадзіўшыся на яе рэарганізацыю ў Беларускае народнае аб'яднанне, і арганізаваў выданне газеты «Беларускі фронт», у якой шырока выступаў як публіцыст.

У часы нямецкай акупацыі В. Гадлеўскі быў прызначаны галоўным школьным інспектарам пры генеральным камісарыяце Беларусі (кастрычнік 1941 года), кіраваў працай над падрыхтоўкай праграмаў навучання для беларускіх пачатковых школак. Правіў службу ў Чырвоным касцёле ў Мінску.

Гадлеўскі разам з Янам Станкевічам спрабаваў наладзіць у Беларусі культурна-асветную працу, але іх планы былі перапыненыя нямецкім кіраўніцтвам. Генеральны камісарыят забараніў ксяндзу зносіцца са школьнымі аддзеламаі акругі, а ў ноч на 24 снежня 1942 года Гадлеўскі быў арыштаваны паліцыяй у Мінску. Акупанты прапанавалі яму працу ў Рызе, але той адмовіўся і быў закатаваны.

Пасля заканчэння вайны ў беларускім эмігранцкім друку распачалася зацятая палеміка паміж прадстаўнікамі розных груповак наконт дзейнасці нацыянальных арганізацыяў на акупаваных немцамі тэрыторыях. Адна частка бачыла В. Гадлеўскага бацькам беларускага супраціўлення, другая значна прыніжала ягоны ўнёсак у дзейнасць падполля. Адзінага пункту гледжання пакуль няма. Але раптоўная смерць В. Гадлеўскага сведчыць аб тым, што нацысты бачылі ў ім патэнцыйнага лідара, здольнага згуртаваць вакол сябе магутныя актыў-

Падрыхтаваў
Ігар
МЫСЛІВЕЦ

графыма. Адначасова з працай над лекцыямі па Новазапаветнай гісторыі В. Гадлеўскі перакладаў на беларускую мову тэксты Новага Завету. У 1939 годзе кніга была выдадзеная лацінкай пад назвай «Чатыры Евангеліі і Апостальскія дзеі». На гэты час ён ужо

Над праграмай

да іх па духу асобы выкарыстанне рускай мовы ў сваіх выступленнях тлумачылі жаданнем знайсці як мага больш шырокую аўдыторыю слухачоў ці чытачоў, з чым цяжка пагадзіцца. Такі беспадстаўны аргумент трэба лічыць неспрымальным для форуму славістаў, паколькі там гучалі мовы ўсіх славянскіх народаў, і прысутныя не маглі не зразумець іх. І тым не менш два дзясяткі дакладчыкаў Беларусі выступілі на рускай мове, з іх пералічу толькі даклады, якія складалі беларускую тэматыку: М. Антропаў — «Вожделение куста» в контексте проблематики белорусско-инославянских (неславянских) этнолингвистических соответствий»; Л. Рычкова «Матчына мова» і нацыянальнае развіццё: зачём нужна спецыяльная лексіка родному языку»; І. Штэйнер — «Национальная поэзия в эпоху глобализации: перспективы и проблемы эволюции»;

В. Рагойша — «Белорусские стихи XIX в. между Востоком и Западом»; Г. Кісліцына — «Эстетические принципы современной белорусской критики»; У. Коваль — «Белорусская фразеология в общеевропейском контексте (этнолингвистические проблемы)»; Р. Матульскі — «Виртуальная реконструкция памятников книжной культуры Беларуси»; А. Рудэнка — «Когнитивная дефиниция концепта СВОБОДА (на материале белорусского языка)»; Koler Zun-Britt (Германия), П. Навуменка — «Аспекты и стратегии институциональной и эстетической автономизации в «малых» литературах» (на примере белорусской литературы первой трети XX в.); Н. Мячкоўска — «Языковое законодательство в Беларуси и Украине как документы времени: социальные детерминанты, правовые решения и лакуны, идеологический камуфляж» і інш.

Як бачым, некаторыя рускамоўныя даклады нашых аўтараў будаваліся выключна на беларускім матэрыяле, а чыталіся не на тытульнай мове сваёй краіны, што ніколі не прыбавіла ёй аўтарытэту ў вачах славістаў свету.

Не толькі сёння, а ўжо ледзь не дваццаць гадоў, як над беларускай мовай, свядома выведзенай уладай з усіх сфер грамадскай дзейнасці чалавека, вісіць рэальная пагроза вымірання. Ужо не першы год нашай мове цяжэй жывецца, чым сербалушыцкай, нягледзячы на тое, што яе з усіх бакоў акаляе нямецкамоўны масіў. Здавалася б, пры такой экстрэмальнай для беларускай мовы сітуацыі на яе гістарычнай тэрыторыі абавязкова, калі не два-тры, дык хоць адзін ад нашай суверэннай краіны выступовец закрае на з'ездзе славістаў гэтую лёсавызначальную для яе праблему. І з першага прачытання праграмы не знайшоў такога заклапочанага гаротным станам беларускай мовы дакладчыка, і з другога. І што ж гэта адбываецца з намі? Чаму празнікненне беларускай мовы маўчаць і тыя, для каго яна з'яўляецца

аб'ектам прафесійнай дзейнасці, забяспечвае хоць нейкі заробак? Не паверу, што яго пазбавілі б таго, хто даў бы аб'ектыўную характарыстыку моўнай сітуацыі, звярнуў бы ўвагу кіраўніцтва краіны на асноўныя недахопы яго моўнай палітыкі, выказаў свае меркаванні датычна яе ўдасканалвання. Наша ж дзяржава яшчэ вельмі маладая, мае бедны досвед рэгулявання моўнага працэсу, ды яшчэ ў краіне з так моцна зрусіфікаваным чыноўніцкім апаратам. На ўсе сто працэнтаў упэўнены, што такога дакладчыка ніхто не пакараў бы, а па службе як добра дасведчанага ў праблемах беларускай мовы, заклапочанага яе незайздросным станам, маглі б перавесці на больш высокую пасаду. Шкада, што ніхто не выкарыстаў такой магчымасці: і сам нічога не выйграў ад залішняй нясмеласці ці сціпласці, і народу не прынес аніякай карысці. Хацелася б, каб такое больш не паўтаралася, калі надарыцца магчымасць паразважаць пра гаротны, а мо ўжо і перадсмяротны стан беларускай мовы.

Леанід ЛЫЧ, прафесар

Сёлета на старонках «Краязнаўчай газеты» друкавалася некалькі артыкулаў супрацоўнікаў Мазырскай РЦБ імя А.С. Пушкіна, прысвечаных знакамітым людзям Мазыршчыны (юбілярам гэтага года). Чарговая публікацыя – працяг цыкла, што распавядае пра жыццёвы і творчы шлях выбітных асобаў.

Мазырскі край шчодры на слаутыя імёны

Мазырскі край шчодрый на таленавітых людзей: тут нарадзіліся кампазітар, дырыжор, кіраўнік Нацыянальнага канцэртнага аркестра Беларусі Міхаіл Фінберг, рускі літаратуразнавец Іосіф Вайнберг, пісьменнікі Анатоль Левандоўскі, Андрэй Федарэнка, Іван Капыловіч, Анатоль Бароўскі, Святлана Басуматрава. Імёны мазырскіх мастакоў Пятра Захаравы, Мікалая Дубровы, Станіслава Малашчука, Генадзя Уханавы, Валерыя Сідоркіна, Мікалая Пушкіна вядомыя не толькі ў нашым горадзе.

Сёлета адзначаюцца юбілеі мастака Пятра Дурчына і апэратара дырэжысёра Ізраіля Пікмана.

Ізраіль ПІКМАН нарадзіўся 20 лютага 1918 года ў Мазыры ў сям'і былога купца 2-й гільдыі, а потым нэпмана Цурыеля Пікмана. Ён быў адзіным нашчадкам роду, таму бацька марыў, каб Ізраіль стаў бухгалтарам. А сын аддаў перавагу фотаапарату, чым вельмі здзівіў Мазыр канца 1930-х. І не толькі сваіх землякоў, але і Маскву, і Ленінград. Ён рабіў такія здымкі, што яго называлі лепшым маладым фатографам СССР. Скончыўшы школу, Ізраіль паехаў у Маскву паступаць ва Усесаюзны дзяржаўны інстытут кінематографіі. Лепшага фатографа СССР узялі на апэратарскі факультэт.

Прайшлі тры шчаслівыя і цяжкія гады. Пачалася вайна. Студэнтаў апошніх курсаў інстытута на фронт не пасылалі: навучанне студэнтаў было дарагім, вучылі вельмі рэдка прадзіям. Інстытут Ізраіль скончыў у 1942 годзе, пасля чаго яго адразу адправілі на фронт сапёрам. Раненым апынуўся ў шпіталі, дзе выпадкова сустрэўся з рэдактарам дывізіённай газеты, пасля чаго стаў франтавым фатографам. Вайну закончыў ва Усходняй Прусіі карэспандэнтам ТАСС.

З 1946 года пачаў працаваць на кінастудыі «Беларусьфільм» апэратарам. Свой першы самастойны дэбют зрабіў у дакументальным фільме «Белавежская пушча». Пікман-фатограф выпусціў некалькі фотаальбомаў пра Белавежскую пушчу, таксама ўдалых. У той час і адбылася сустрэча са Львом Голубам, рэжысёрам савецкага дзіцячага кіно. Голуб узяў Пікмана

І. Пікман

апэратарам на фільм «Дзяўчынка шукае бацьку», які, дарэчы, здымалі ў Мазыры ў 1959 годзе. Затым быў яшчэ адзін фільм з Л. Голубам – «Вуліца малодшага сына». Цікавай з'явілася садружнасць з выдатным рэжысёрам Рычардам Віктаравым. Створаная імі кінакарціна «Наперадзе круты паварот» атрымала высокую адзнаку як глядачоў, так і кінакрытыкаў.

У 1968 годзе зняты І. Пікманам ў тэхніцы пантамімы фільм «Самагубства» атрымаў Гран-пры «Залатая каравела» на кінафестывалі ў Балгарыі. Потым выйшаў шэраг фільмаў гэтага жанру, прысвечаных тэмам экалогіі і аховы здароўя. Амаль усе яны атрымалі розныя прызы і прэміі мноства міжнародных конкурсаў. А сам метада атрымаў назву «ізопик», што азначае «Ізя Пікман». Ізраіль

Пікман атрымаў міжнароднае прызнанне.

Апэратар-рэжысёр Пікман стварыў звыш шасцідзiesiąці дакументальных фільмаў. У ліку лепшых яго кінастужак – фільмы пра абаронцаў Брэсцкай крэпасці: «Стаялі насмерць», «Я – салдат Брэсцкай крэпасці», «Я – крэпасць, вя-

ду бой», «Брэсцкая крэпасць».

У 1975 годзе І. Пікману прысвоенае званне «Заслужаны дзеяч мастацтваў БССР». Ён лаўрэат многіх прэстыжных усесаюзных і міжнародных кінафестывалаў: на 6-м Міжнародным кінафестывалі атрымаў вялікі прыз «Залаты карабель», а на 7-м Міжнародным кінафестывалі – залаты медаль.

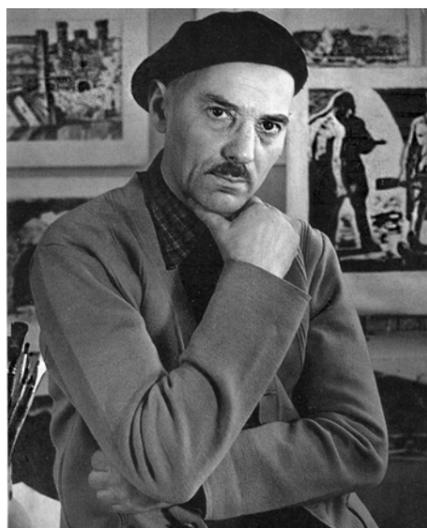
З 1990 года жыве ў Ізраілі. Працягваў працаваць, ужо будучы цяжка хворым. Памёр 20 лютага 1995 года.

Пётр ДУРЧЫН нарадзіўся 25 кастрычніка 1918 года ў Мазыры ў сям'і рабочага. Ён з дзяцінства захапляўся маляваннем. У 1934 годзе паступіў у Віцебскі мастацкі тэхнікум, дзе, паводле ўспамінаў Пятра Сідаравіча, у той час працавалі выдатныя педагогі. Некаторых з іх у 1937 годзе не стала. Для Дурчына было незразумела, чаму іх звалі ворагамі народа. Гэты факт моцна паўплываў на Пятра: ён пакінуў Віцебск і паехаў вучыцца ў Маскву. У Маскоўскім абласным мастацкім вучылішчы яго настаўнікам быў Пётр Пятровічаў, любімы вучань Левітана.

Пад час савецка-фінскай вайны 1939–1940 гадоў быў прызваны ў войска.

У час Вялікай Айчыннай вайны ваяваў у складзе 215-га знішчальнага процітанкавага артылерыйскага дывізіёна 130-й стралковай дывізіі. Толькі пасля заканчэння вайны, у 1946 годзе, ён змог вучыцца далей.

З 1949 года пачалося самастойнае творчае жыццё мастака. Яго ўпадабыным жанрам стаў пейзаж. У той час Пётр Сідаравіч жыве ў Баранавічах, а потым пераехаў у Мінск.

П. Дурчын

Паваротным у творчасці Дурчына стаў 1956 год. Тым часам у Брэсце вялася праца па пашырэнні краязнаўчага музея. Планавалася стварыць дыяраму бою. П. Дурчын незадоўга перада гэтым скончыў чытаць кнігу Сяргея Смірнова «Крэпасць на мяжы» і пад свежым уражаннем зрабіў накід вугалем. Скульптар Фёдар Зільберт паказаў яго супрацоўнікам музея. Неўзабаве была атрыманая афіцыйная замова на стварэнне дыярамы.

Праца над дыярамай стала для Дурчына толькі пачаткам засваення тэмы абароны Брэсцкай крэпасці. У 1957 годзе ён чатыры месяцы жыве на тэрыторыі будучага мемарыяла, маляваў. Неўзабаве серыя пейзажаў «Брэсцкая крэпасць» патрапіла ў Маскву на Усесаюзную мастацкую выставку. Знаёмства і стасункі са шматлікімі ўдзельнікамі абароны натхнілі Пятра Сідаравіча на стварэнне партрэтных вобразаў абаронцаў крэпасці.

П. Дурчын напісаў серыю «Маіх сяброў жывыя твары» (больш за пяцьдзясят партрэтаў абаронцаў крэпасці).

У 1961 годзе рашэннем Галоўнага палітычнага ўпраўлення Савецкай Арміі і Ваенна-марскога флоту галерэя партрэтаў герояў Брэста была

ўключаная ў пастаянную экспазіцыю музея абароны Брэсцкай крэпасці.

Працы П. Дурчына, прысвечаныя абароне Брэсцкай крэпасці, дэманстраваліся на рэспубліканскіх, усесаюзных выстаўках, выстаўляліся ў дваццаці краінах свету. Але найбольш поўна яны былі паказаныя на персанальных выстаўках аўтара ў Брэсце, Мінску, Маскве.

Сярод працаў на іншыя тэмы: серыя літаграфіяў «Мазыр – горад на Палессі», «Над Прыпяццю», «Касцёл Святой Ганны».

Апошнія персанальныя выстаўкі мастака праходзілі ў Палацы мастацтва ў Мінску і ў Брэсцкім абласным краязнаўчым музеі.

Працы Пятра Сідаравіча знаходзяцца ў Нацыянальным мастацкім музеі Рэспублікі Беларусь, Віцебскім абласным краязнаўчым музеі, фондах Беларускага саюза мастакоў, Музеі сучаснага выяўленчага мастацтва ў Мінску, музеі «Брэсцкая крэпасць-герой» і інш. У фондах Мазырскага аб'яднанага краязнаўчага музея знаходзіцца пяцьдзясят шэсць працаў Пятра Сідаравіча.

Памёр мастак 19 ліпеня 1997 года.

Завяршаючы цыкл артыкулаў пра юбіляраў 2013 года, прыгадаем чатырохрадкоўе мазырскага паэта Васіля Андрэеўскага:

*Падзеі непаўторныя
Імёнамі ўзыхлілі
На п'едэстал гісторыі
Мазырскае зямлі.*

Распавед пра знакамітых ураджэнцаў Мазыршчыны можна доўжыць і доўжыць...

*Ніна ЦЮЛЕНЕВА,
бібліятэкар
сектара краязнаўства
Мазырскай РЦБ
імя А.С. Пушкіна*

Художнік Пётр Дурчын

У тэатры «Зьніч»

Беларускі паэтычны тэатр аднаго акцёра «Зьніч» запрашае ў снежні на прадстаўленні!

7 снежня пакажуць спектакль «Пачакай, сонца!» паводле твораў Ніны Мацяш, рамана ў вершах «Маруся Чурай» Ліны Кастэнкі і еўрапейскай паэзіі ў перакладзе Ніны Мацяш. Аўтар інсцэніроўкі і выканаўца Галіна Дзягілева. *Пастаноўка прымеркаваная да 70-годдзя Ніны Мацяш.*

9 снежня ўдзень для маленькіх глядачоў Вячаслаў Шакалідо разыграе лялечны монаспектакль «Граф Глінскі-Папялінскі» паводле твора Віталія Вольскага.

Увечары – паэтычны монаспектакль «Не праклінай, што я люблю» паводле вершаванага рамана «Родныя дзеці» Ніла Гілевіча ў выкананні Мікалая Лявончыка пры музычным суправаджэнні Дар’і Неўмяржыцкай.

10 снежня ўдзень самых удзячных глядачоў паклічуць у падарожжа галоўныя героі лялечнага монаспектакля

«Пра ката Сафрона і пеўніка Андрона». Выканаўца Леанід Сідарэвіч.

Увечары гэтага дня на сцэне монаспектакль «Нобіль – Барвяны Уладар» паводле аповесці «Сівая легенда» Уладзіміра Караткевіча ў выкананні заслужанага артыста Рэспублікі Беларусь Уладзіміра Шэлестава.

14 снежня – паэтычны монаспектакль «Любіць» павод-

«Пяць начлежнікі»

ле твораў Анатоля Вярцінскага. Аўтар інсцэніроўкі і выканаўца – Галіна Дзягілева.

16 снежня маленькіх глядачоў запрасяць на монаспектакль «Мой Маленькі прынец» паводле твора Антуана дэ Сэнт-Экзюперы і вершаў П’ера Беранжэ ў перакладзе Ніны Мацяш. Выканаўца – Раіса Астрадавінава.

Увечары Вячаслаў Статкевіч пры музычным суправаджэнні Сяргея Сарокіна разыграюць музычна-паэтычны спектакль «У краіне светлай...» паводле твораў Максіма Багдановіча.

17 снежня глядачоў запрасяць на спектакль «Пяць начлежнікі» паводле твораў Змітрака Бядулі. Рэжысёр-пастаноўшчык – Таццяна Пацай, аўтар інсцэніроўкі і выканаўца – Галіна Дзягілева.

Спектаклі праходзяць у Тэатральнай зале культурнага цэнтру касцёла Св. Сымона і Св. Алены. Дзіцячыя пастаноўкі пачынаюцца а 15 гадзіне, вечаровыя – а 19-й. Дадатковую інфармацыю можна атрымаць па мінскім тэлефоне (017) 331-75-53.

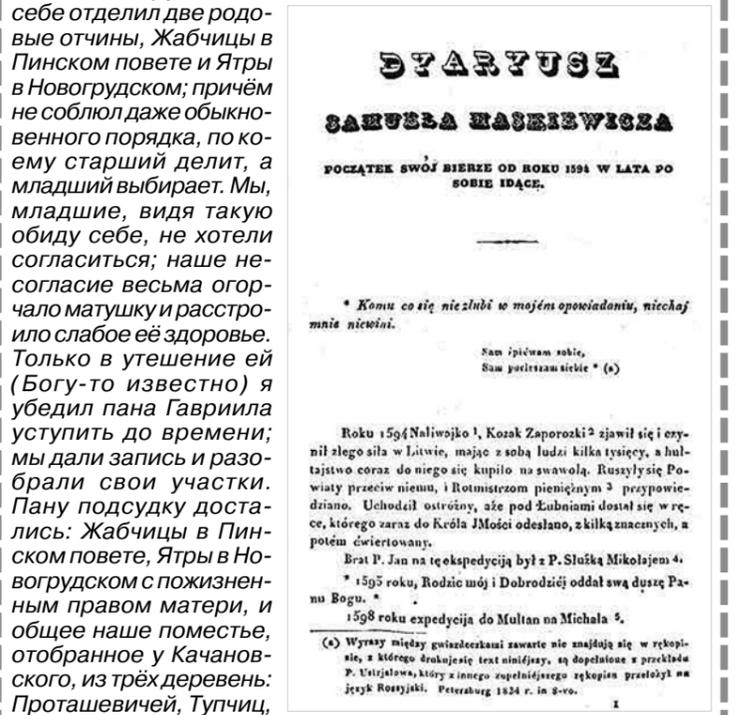
(Заканчэнне. Пачатак у №№ 42–43)

Па сканчэнні школьнай навукі ў 1601 г. Самуэль служыць ў Ліфляндцы ў харугве Габрыэля Войны, падканцлера літоўскага, далучаецца да прыхільнікаў узвядзенага Дзмітрыя Самазванца на маскоўскі трон, вяртаецца да службы ў каралеўскай харугве Януша Парыцкага, дзе служыў яго брат Габрыэль.

Пасля вяртання з маскоўскага паходу некалькі гадоў знаходзіўся ў Польшчы, дабіваўся выканання грашовых умоваў у караля за ўдзел у гэтым паходзе.

У красавіку 1614 г. вярнуўся ў Сэрвач, дзе разам з братамі Янам і Габрыэлем правялі падзел уласнасці. Як гэта праходзіла, апісана ў яго «Дыярыушы»:

«Мы отправились в Литву (...) 25 мая мы остановились в Росоме у пана Дембинского. 31 мая приехали в Слоним. (...) 2 июня из Слонима в Полонки. (...) 5 июня в Сервеч. Там нашёл матушку, по милости Божией, в добром здравье. 14 июня приехал из Великой Польши брат мой пан Гавриил. Другой брат пан подсудок был уже в Сервече с женою. Тут мы привели в известность долги покойного брата, пана Даниила; жалованье его было у меня. Я все расчёл: взял прежде себе 120 злотых, занятых им под Смоленском; часть отдал матушке, остальное пану подсудку. Мы согласились построить в Сервече каменную часовню над телом покойного отца и брата, общими издержками (закладенная 24 чэрвеня 1620 г. – М.Г.). Пан подсудок дал на то 50 злотых, вручив их пану Гавриилу, который обещал приложить своих 50 злотых и наблюдать за строением. Я назначил также 30 злотых. Мы старались погасить все долги, бывшие на имени нашем, общими силами. Но мне пришлось платить более всех (...). Тогда же мы приступили к разделу отцовского имения. Брат пан подсудок брал, что хотел, с упорством отвергая советы друзей и убеждения самой матери, по пословице: Sic volo, sic jubeo (так хоч, так приказываю). Он взял по суду у пана Качановского наше родовое имение в Пинском повете, и не отдал в раздел; между тем требовал и принудил вписать его на свою часть в формальную запись. Сверх того, не слушая ни расчётов, ни слёз матери, ни советов друзей, сам себе отделил две родовые отчины, Жабчицы в Пинском повете и Ятры в Новогрудском; причём не соблюл даже обыкновенного порядка, по ко- ему старший делит, а младший выбирает. Мы, младшие, видя такую обиду себе, не хотели согласиться; наше несогласие весьма огорчало матушку и расстроило слабое её здравье. Только в утешение ей (Богу-то известно) я убедил пана Гавриила уступить до времени; мы дали запись и разобрали свои участки. Пану подсудку достались: Жабчицы в Пинском повете, Ятры в Новогрудском с пожизненным правом матери, и общее наше поместье, отобранное у Качановского, из трёх деревень: Проташевичей, Тупчиц, и Чернав. Мне, Самуилу, Сервеч с Скоро- вим; пану Гавриилу, младшему: Узловиц в Слонимском повете и Тупалы фольварок от Сервеча в Новогрудском. Сей раздел засвидетельствован в записи 5 октября 1614 года.

«Дыярыуш» С. Мацкевіча

Брат мой пан Даниил, которому здоровье так хорошо служило в Москве, едва переступил за границу, вдруг заболел; больной приехал в Сервеч к матушке, больной возвратился к войску, и уже не встал: он умер в сентябре месяце (1612 г. – М.Г.) в Чёрном острове, местечке князя Вишневецкого, в Подолии. Смерть его приписываю перемене воздуха: к московскому климату он привык и наслаждался цветущим здоровьем. Могло быть также, что он расстроил своё здоровье горелкою».

(Заканчэнне на стар. 8)

Лістапад на рабой кабыле ездзіць

Уздоўж

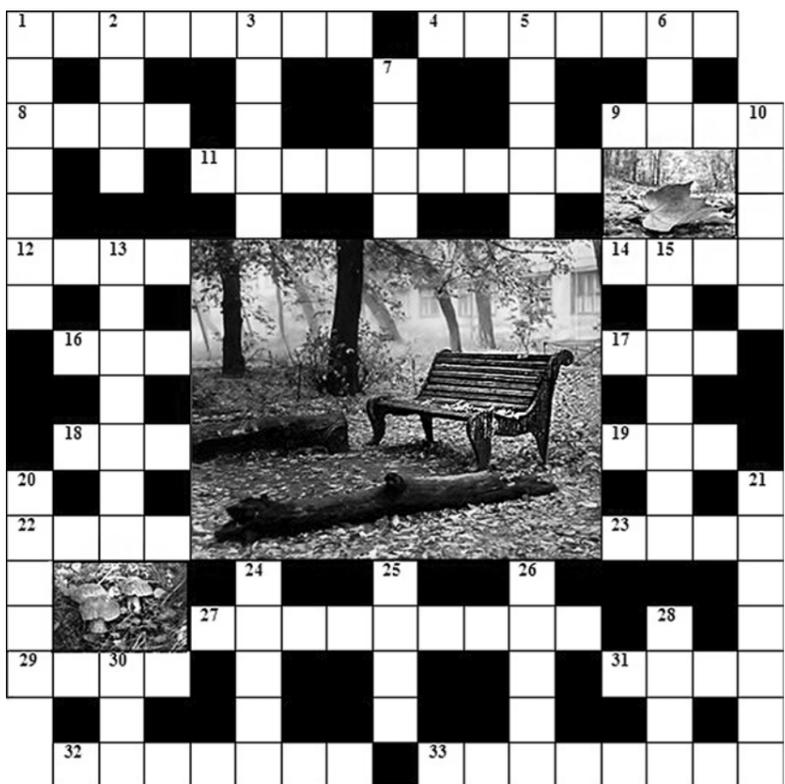
1. ... зіме сцэжку пракладе (прык.). 4. Лістапад – зімы ... (прык.). 8. Адбітак чаго-небудзь на якой-небудзь паверхні. 9. «Лістапад. Разгадкавы спакой...». // І ў цішы так хорава і ...». З верша Я. Янішчыц «Лістапад. Разгадкавы спакой...». 11. Восень – запасіха, зіма – ... (прык.). 12. «А над краем – тугая ... // Восень, вецер і чыстая ноч». З верша А. Канапелькі «Восень едзе на рабым кані». 14. Удача, поспех у чым-небудзь. 16. Лічба, якая фігуруе ў многіх абрадах і казках. 17. «Скідае лес чароўнасць шатаў, // Ткуць павучкі на іншы ...». З верша Р. Рэўтовіч «Лістапад». 18. Лістапад – вераснёвы ўнук, кастрычнікавы ..., зіме роднай бацьхна (прык.). 19. Лічба, лік. 22. У лістападзе цяпло марозу не ... (прык.). 23. «Яснее ясень, залаціцца ..., // І песціцца ў прызімніку бяроза». З верша Я. Сіпакова «Асенняе раўнадзенства». 27. Адна з народных назваў лістапада. 29. «Ходзіць восень у свіце шэрай, // З непагодных хмар сатканай, // Распусціла ветры-... // Над палямі, над барамі». З верша П. Броўкі «Восень». 31. «Адцвіло-адбалявала ..., // Лістападам залатым кружляе восень». З верша Ю. Півунова «Лістапад». 32. «... ехаў у сваты // Да восені-перастаркі». З верша А. Грачанава «Глыбокая восень». 33. «Я за ... восень люблю, // Вецер роздзуду гойдае вецце». З верша А. Руцкай «Лістапад закружыў галаву...».

Упоперак

1. «Глыбокі лістапад у Белавежы. // Шуміць ... пушчы векавой». З верша А. Куляшова «Глыбокі лістапад у Белавежы». 2. Лістапад на рабой кабыле ездзіць: то ..., то гразь (прык.). 3. Поле, пакінутае на адно лета незасеяным. 5. Вялікдзень. 6. Вялікі кусок (разм.). 7. «Павінна ж быць і ў ... радасць // Перад халоднаю зімой». З верша У. Караткевіча «... варыць піва». 10. «Асыпаліся ... на акне, // Асенні снег завяеў палісады». З верша С. Грахоўскага «Вечарэе». 13. Вострая пры-

права. 15. Трон манарха. 20. У лістападзе ... з калёсамі разлічваецца, у санкі залазіць (прык.). 21. «Лістапад – залаты лістапад. // ... – першы густы снегапад». З верша П. Панчанкі «Родная мова». 24. Зблытаны і заламаны чараўніком пук жытніх сцёблаў. 25. У лістападзе ... з восенню змагаецца. 26. Дарадчы орган пры патрыярху. 28. Кандытарскі выраб са здобнага цеста. 30. Рака ў Барысаўскім раёне, левы прыток р. Бярэзіны.

Складў Лявон ЦЕЛЕШ

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 7)

Паручнік панцырнага харугвы
Рэчы Паспалітай

У гісторыка-статыстычных звестках аб цудатворных абразах у Мінскай епархіі па Пінскім павеце аўтару давалася прачытаць паведамленне аб вялічэнні ў 1627 г. хворага Яна Маскевіча, судзі пінскага, разбітага паралічом, пад час малітвы перад цудатворным абразам аб здароўі і выратаванні.

У 1615-м С. Маскевіч паступіў на службу да Яна Альберта Радзівіла, а затым да яго сына Мікалая Крыстафа Радзівіла Сіроткі.

У 1621 годзе жаніўся з Пясецкай, нязнатнага роду. Дзеці: сын Багуслаў Казімір і дачка Тэрэза, замужам за Дамінікам Чыжом, скарбнікам віленскім, пасля смерці другога мужа Пратасевіча, у 1643 г. стала жонкай Яна Крыстафа Ашчэклінскага (памёр у 1647 г.), а затым – за Альбрэхтам Багуславам Мержэўскім, падчасым лідскім. Вядома таксама, што яго дачка Ганна была замужам за Мікалаем Незабытоўскім, уладальнікам маёнтка Ятра, жыццёвыя шляхі з якім у Маскевічаў сутыкаліся не раз.

У гэты ж год С. Маскевіч стаў на вайсковы ўлік у Наваградку. Пад уплывам цесця Паўла Пясецкага, родзіча Сапегаў, адышоў ад Радзівілаў, і з дапамога Сапегаў стаў вайсковым наваградскім, пісарам гродскім.

У 1625–1640-х пісаў успаміны пра падзеі, назіральнікам і ўдзельнікам якіх давалася быць.

С. Маскевіч памёр у 1642 г. Пахаваны быў у той самай капліцы, якую пабудоваў над магіламі бацькоў і брата.

Як сведчаць архіўныя дакументы, на гэтым месцы ў 1851-м уладальнікамі маёнтка Сэрвач Несялоўскімі была пабудаваная новая капліца, што захавалася да нашага часу. Аб гэтым «Краязнаўчая газета» пісала летась.

Сын яго Багуслаў Казімір (каля 1625 – 1683) адукацыю атрымаў у Наваградку. Служыў пры двары Багуслава Радзівіла і Іераміі Вішнявецкага, удзельнічаў у барацьбе супраць украінскіх казакаў. Неаднаразова выбіраўся ад Наваградскага ваяводства паслом на сеймы ў Варшаве. Напісаў два «Дыярышы» на польскай мове, у якіх як сведка падзеяў апісаў ваенныя дзеянні Вішнявецкага, Патоцкага, Радзівіла і Каліноўскага супраць войскаў Багдана Хмяльніцкага на тэрыторыі Беларусі і Украіны, а таксама барацьбу гетманаў Сапегі і Чарнецкага з маскоўскім войскам ваяводы Івана Хаванскага.

Жанаты з Кацярынай са Швыкоўскіх, дачкою харунжы наваградскага (памерла пасля 1710). Чацвёра сыноў памерлі малымі, засталіся дочки: Крысціна, замужам Вольска, Анна – за Лодзятам, Марыяна – за Ціхановічам, харунжым раўскім. Сын Адам з 1697 па 1715 г. меў тытул стольніка браслаўскага. Яго нашчадкі паўміралі ў першай палове XVIII ст., а Сэрвач Маскевічаў разам з арыгінальнымі помнікамі і рукапісамі перад 1766 г. атрымалі ў спадчыну Быкоўскія. А іх рукапісы знайшоў Адам Нарушэвіч (1733–1796), польскі гісторык і паэт, асветнік, смаленскі і лужскі каталіцкі біскуп. У канцы XVIII ст. маёнтка Сэрвач стаў уласнасцю старасты цырынскага Казіміра Несялоўскага, а затым яго сына Іосіфа, апошняга наваградскага ваяводы, і яго родзічаў.

Усё жыццё Б. Маскевіч, акрамя службы ў Радзівілаў, грамадскай дзейнасці і ваенных паходаў, правёў у маёнтку бацькі ў Сэрвачы землеўладальнікам.

Гісторыкі Беларусі, Расіі, Украіны, Літвы, Польшчы ўдзячныя С. Маскевічу за яго неацэнны ўнёсак у гістарычную працу ад падзеяў у Маскоўскай дзяржаве ў перыяд «смутнага часу», актыўным удзельнікам якіх быў і якія апісаў у «Дыярышы». З пункту гледжання гістарычнай значнасці заняцця палякамі Масквы, знаходжання на маскоўскім троне каралевіча Уладзіслава, прысяга яму ўсіх слаёў насельніцтва – падзея адметная і сведчыць аб магутнасці Рэчы Паспалітай таго часу, у якую ўваходзіла і Вялікае Княства Літоўскае. А тое, што апісаў С. Маскевіч, для тагачаснай Расіі было лёсавызначальным часам.

Вось такі адметны след пакінуў наш зямляк у гісторыі краінаў-суседзей.

Крылаты гусар Рэчы Паспалітай

Снежань

3 – Сухаверхаў Уладзімір Паўлавіч (1908, Расія – 1977), беларускі жывапісец, заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі – 105 гадоў з дня нараджэння.

4 – Маеўская Ніна Васільеўна (1938, Любань – 2011), пісьменніца – 75 гадоў з дня нараджэння.

4 – Камейша Казімір Вікенцьевіч (1943, Стаўбцоўскі р-н), пісьменнік, лаўрэат Літаратурнай прэміі імя А. Куляшова (1989) – 70 гадоў з дня нараджэння.

6 – Співак Міхаіл Львовіч (1913, Кіеў – 1971), беларускі рэжысёр, заслужаны артыст БССР – 100 гадоў з дня нараджэння.

7 – Андрэй Зязюля (сапр. Астравіч Аляксандр; 1878, Ашмянскі р-н – 1921), беларускі паэт, каталіцкі святар – 135 гадоў з дня нараджэння.

7 – Люба (Любоў Канстанцінаўна) Тарасюк (1953, Пінскі р-н – 2006), паэтэса, крытык, літаратуразнаўца – 60 гадоў з дня нараджэння.

10 – Прэзідэнткая бібліятэка Рэспублікі Беларусь (Мінск; 1933) – 80 гадоў з часу заснавання.

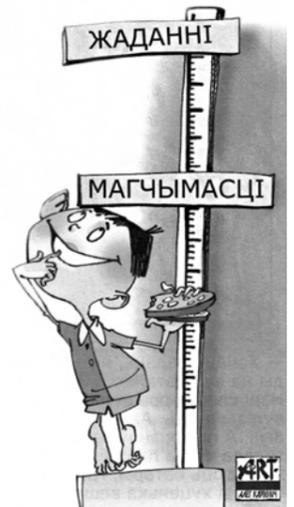
12 – Кастусь (Канстанцін Ціханавіч) Кірэнка (1918, Слаўгарадскі р-н – 1988), пісьменнік, заслужаны дзеяч культуры Беларусі, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі імя Янкі Купалы (1972), Літаратурнай прэміі імя Янкі Купалы (1964) – 95 гадоў з дня нараджэння.

15 – Юцэвіч Людвік Адам Дзям'янавіч (1813, Літва – 1846), беларускі этнограф, фалькларыст, гісторык – 200 гадоў з дня нараджэння.

16 – Ахрэмчык Іван Восіпавіч (1903, Мінск – 1971), беларускі жывапісец, народны мастак Беларусі – 110 гадоў з дня нараджэння.

17 – Барычэўскі Яўген Іванавіч (1883, Мінск – 1934), літаратуразнаўца, педагог, перакладчык, адзін з першых бібліяграфіаў у беларускім літаратуразнаўстве – 130 гадоў з дня нараджэння.

Жарт тыдня ад Каласка і Каліні

Аўцюкоўцы дражняць гарбаўцоў – слізкія.

А ўсё пачалося з таго, як аднойчы гарбаўцы хрысцілі дзіце. Вярнуліся з царквы ў хату. Пачалі выпіваць.

Раптам нехта кажа:

– Дзе дзіце?

– Выслізнулася, – ікнуў той, што нес.

Пайшлі шукаць.

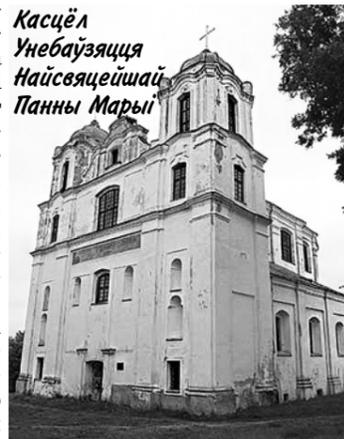
Малая краязнаўчая
ЭНЦЫКЛАПЕДЫЯ

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

МСЦІСЛАЎ (заканчэнне артыкула). У 1880 г. у Мсціславе было больш за 7,7 тыс. жыхароў, 12 цагляных і 1036 драўляных дамоў. Горад шмат разоў пярпеў ад пажараў, асабліва ў 1858 г. (згарэла каля 500 будынкаў), 1863, 1897 гг. У 1897 г. 8514 жыхароў, (38% пісьменных), 17 дробных прадпрыемстваў, у т.л. гарбарны, піваварны, цагельныя заводы, 3 вучылішчы, 3 бальніцы, 2 кніжныя крамы. У пач. XX ст. працавалі мужчынская і жаночая гімназіі, 4-класнае духоўнае, мужчынскае і жаночае прыходскія вучылішчы. У 1914 г. было 28 прадпрыемстваў, дзе на кожным працавала каля 100 чалавек, 1048 жылых дамоў (з іх 25 мураваных). У 1914 г. у настаўніцкай семінарыі выкладаў беларускі кампазітар і фалькларыст М.М. Чуркін.

З 1924 г. цэнтр раёна. 10,5 тыс. жыхароў у 1939 г. У Вялікую Айчынную вайну з ліпеня 1941 г. да 28 верасня 1943 г. акупаваны нямец-

Касцёл
Унебаўзяцця
Найсвяцейшай
Панны Марыі

ка-фашысцкімі захопнікамі. У 1959 г. меў 8,1 тыс. жыхароў.

Захавалася гістарычная планіроўка горада. У архітэктурна-планіровачную кампазіцыю цэнтра Мсціслава ўключаныя помнікі архітэктуры XVII – XIX стст. – царквы Аляксандра Неўскага і Спаса-Праабражэнская, а таксама гістарычныя зоны – Траецкая, Замкавая і Дзявочая Горы. Усталяваныя помнікі на магілах удзельнікаў барацьбы за Савецкую ўладу на Магілёўшчыне А.Л. Юрчанкі і чырвонаармейца П.К. Цырыкава, на магіле ахвяраў фашызму, на брацкіх магілах савецкіх воінаў, насыпаны Курган Славы на ўшанаванне памяці землякоў, якія загінулі ў Вялі-

кую Айчынную вайну. У 1980 г. у Мсціславе знойдзены фрагмент берасцяной граматы пач. XIII ст.

З 1915 па 1941 г. пры духоўным вучылішчы існаваў Мсціслаўскі царкоўна-археалагічны музей. У 1923 г. у ягоных фондах было 1157 адзінак захоўвання. Сярод іх былі копіі маманта з кар'ера мясцовай цагельні, макет Замкавай Гары старажытнага горада, каменныя сякеры і кераміка з гарадзішча, манеты ВКЛ. Пры музеі дзейнічалі гурткі краязнаўцаў і аховы гістарычных помнікаў. Музейныя каштоўнасці зніклі ў час Вялікай Айчыннай вайны.

6 чэрвеня 1988 г. створаны Мсціслаўскі раённы гісторыка-археалагічны музей, адкрыты для наведнікаў у маі 1995 г. у будынку былой пошты (канец XIX ст.). Налічвае (2008 г.) больш за 12 тыс. музейных прадметаў асноўнага фонду і 8 тыс. навукова-дапаможнага. Вялікую навуковую цікакасць уяўляюць рыцарскія шаломы (рускі «Шыпак» канца XIV – пач. XV стст., унікальны заходнееўрапейскі «Салад» канца XV ст.); захоўваюцца рэлігійныя рарытэты (крыжы-распяці, каталіцкія медальёны XVI – XVII стст., драўляная скульптура Ісуса Хрыста XVII ст.), беларускую іканапісную школу прадстаўляе выстаўка з 57 абразоў XIX ст.

Царква Аляксандра Неўскага

